

16. Здоровага Н.І. Народні звичаї та обряди / Н.І. Здоровага // Бойківщина. Історико-етнографічне дослідження. – К.: Наукова думка, 1983. – С. 232-248.
17. Кримський А.Ю. Звенигородщина. Шевченкова батьківщина з погляду етнографічного та діалектологічного: Відтворення з авторського макету 1930 р. / А.Ю. Кримський; авт. передмови А.Ю. Чабан. – Черкаси: Вертикаль, видавець ПП Кандич С.Г., 2009. – XVI+438+10*с., іл.
18. Малинка А. Родыны и хрестыны / А. Малинка // Киевская старина. – 1898. – Т. 61. – С. 254-286.
19. Марфобудінова М. Калита: збірка фольклорно-етнографічних матеріалів / [М. Марфобудінова, О. Хоменко, В. Карпович, З. Маріна]. – Дніпропетровськ: ЛРА, 2012. – Т. 2. – 476 с.
20. Онишук А. З народного життя Гуцулів / А. Онишук // Матеріали до української етнології. – Львів, 1912. – Т. XV. – С. 90-158.
21. Пульнер Й. Обряди й повір'я, сполучені з вагітною, породілею й народженням у жидів / Й. Пульнер // Етнографічний вісник. – 1929. – Кн. 8. – С. 100-114.
22. Червяк К. Дослідження похоронного обряду. (Похорон як весілля) / К. Червяк // Етнографічний вісник. – 1927. – Кн. 5. – С. 143-178.
23. Чубинский П. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-русский край, снаряженной Императорским русским географическим обществом: Материалы и исследования / П. Чубинский. – С.-Петербург, 1877. – Т. IV. – 759 с.

УДК 394.46:392.51(091) (477.82)

В. Немец

ДЕРЕВЦЕ ЯК ПРЕДМЕТНО-СИМВОЛІЧНИЙ КОМПОНЕНТ ВЕСІЛЬНОГО РИТУАЛУ: ВОЛИНСЬКО-ПОКУТСЬКІ ПАРАЛЕЛІ (НА МАТЕРІАЛАХ З РАДЕХІВСЬКОГО І БОГОРОДЧАНСЬКОГО РАЙОНІВ)

У статті на основі польових етнографічних матеріалів подається порівняльна характеристика побутування весільного дерева на теренах Волині і Покуття. Автор здійснює розгляд за такими параметрами, як: матеріал і форма, номінації, кількість, система прикрас та обрядові регламентації.

Ключові слова: весілля, деревце, Волинь, Покуття.

The paper based on field ethnographic data presents a comparative characteristic of wedding tree on the territory of Volyn and Pokuttya. The author makes view according to such options as: material and shape, nominations, quantity, system of décor and ritual regulations.

Keywords: wedding, tree, Volyn, Pokuttya.

Весільне деревце – один з основних атрибутів весільного обряду у слов'ян. Воно наділене різноманітною символікою (родючості, достатку, продовження роду, культу поминання душ померлих предків), що узгоджується з основними моментами обрядового переходу: прощання з дівочтвом і створення нової сім'ї. Як самостійний атрибут весільне деревце відоме всім слов'янам, проте рідко зустрічається у сербів, хорватів, словенців і лужичан.

Територіями нашого дослідження є Радехівський район Львівської області, що в етнографічному відношенні належать до Галицької Волині – підрайону у системі історико-етнографічного районування України [3, с. 36] та Богородчанський район Івано-Франківської області, який відносимо до Покуття.

Метою нашої розвідки є здійснення порівняльної характеристики побутування весільного дерева у зазначених районах на підставі таких параметрів, як: матеріал, форма, кількість, система прикрас, номінації та обрядові регламентації.

Джерельною базою нашого дослідження є польові етнографічні матеріали, зафіксовані автором під час експедицій в липні 2011 року у Радехівському районі Львівської області, де було обстежено 6 населених пунктів (Підмонастирок, Березівка, Бебехи, Лопатин, Нивиці, Завидче), та в липні 2008 року у Богородчанському районі Івано-Франківської області, де було обстежено 10 населених пунктів (Глибівка, Глибока, Гринівка, Дзвиняч, Жураки, Лесівка, Нивочин, Росільна, Саджава, Хмельівка).

Матеріал і форма. За свідченнями респондентів з Радехівщини, в якості весільного дерева тут найчастіше використовували гілку, або вершечок смереки (ялини): “З смерека такого молоденького вбирали” (Підмонастирок) [1, с. 36], “Колись рубали смерека, смерека такого невеличкого і в середину [коровою] засаджали, і вбирали” (Грицеволя) [1, с. 57], “Ну, як хто хоче, вбирає коровай, то ставить смереку” (Березівка) [1, с. 61], “Ну, ялинку, як тепер во ялини ставлять, маленьку таку ялиночку вирубували” (Нивиці) [1, с. 91], “За моєї пам'яті, то були маленькі ялиночки. Маленька така смерека. Але тільки смерека” (Нивиці) [1, с. 99], “То брали чи смеречку, чи шість тикали, і там то всьо прибирали” (Завидче) [1, с. 110]. На Богородчанщині ж в цій ролі виступає переважно сосна: “[Косиця] – сосна, вершечок різав [дружба]” (Росільна) [2, с. 6], “Косиця, така велика, соснова, - вершечок” (Глибока) [2, с. 29].

У досліджуваних районах весільне деревце повинне було мати певну кількість розгалужень-гілок, зазвичай три: “То має бути таке деревце, аби мало три розгалуження. Так було, і так тепер” (Глибівка) [2, с. 43], “І треба, аби було три гілки” (Нивочин) [2, 95].

Номінації. Назви весільного дерева на Радехівщині (“теремця”, “теремка”, “теремок”, “теремце”) характеризуються дещо більшою варіативністю, ніж на Богородчанщині (“косиця”): “Теремця” - називали (Бебехи) [1, с. 45], “Теремок” (Грицеволя) [1, с. 52], “Як вона вже вбралася, то була “теремка”. А сама одна – то була ялинка, ялиця. Чогось так називали” (Нивиці) [1, с. 91], “Я знаю, то називали “теремце” (Завидче) [1, с. 110]. В той же час, на Богородчанщині терміном “косиця” означували не лише безпосередньо весільне деревце, а й деякі інші різновиди весільних атрибутів, тобто це поняття є досить універсальним: “[Косиця] - така квітка з тіста. Клади таких п'ять косичок. Квітки з тіста, а одна велика була посередині. Як коровай розрізував [дружба], то ту середню косицю давали дружці, то ту квітку з хліба, - би сі дружки швидше віддавали [виходили заміж]” (Росільна) [2, с. 9], “Молода пришпилила [косицю], тогди як до шлюбу йшли. Молодий молодій чіпляв букет, а вона – йому. А вже як молоду замолодичували [пов'язували хустку], то молода відчіпляє молодому косицю, а молодий відчіпляє молодій. А було таке весілля, що ми прийшли у пропій [до молодого], а молодий сидить в косиці. В молодій косиці нема, а молодий сидить в косиці. То він продовжує собі весілля, він ще сі буде женити. То ту жінку прогнав, а привів собі другу” (Росільна) [2, с. 12], “Прив'язували молодому до капелюха косицю, і всьо то стояло цілу ніч, до рання. Аж поки молоду не вбирали” (Росільна) [2, с. 11].

Кількість. За свідченнями інформаторів, на весіллі Радехівщини могло бути присутнім як одне основне деревце, так і декілька – залежно від кількості короваїв на весіллі, тоді як на Богородчанщині – лише одне, і за зрубування якого відповідала сторона молодого: “Один коровай – одна “теремка. Перший коровай казали різати з “теремкою”, а потім, то вже були розмаїті, були так вбирали квітками, так клали віночки такі плели. Без “теремок” (Підмонастирок) [1, с. 37], “А тих “теремок” є повно, бо ж було пару тих короваїв” (Нивиці) [1, с. 92], “Кожна родина пекла до родини коровай і кожна встромляла “теремок” (Грицеволя) [1, с. 53], “Так зичили: “Скільки теремків, то стільки синочків, і стільки дочок...” (Грицеволя) [1, с. 53], “А потому вже свахи ту косицю готову несли до молодій” (Росільна) [2, с. 11], “Ну, та перед весільом, свахи вбирають [косицю] і йдуть до молодій з тим. І колись так було, і тепер так” (Росільна) [2, с. 11], “Вже аж тоді як до молодій [мають їхати], вбирають коровай, то й вбирають ту косицю” (Саджава) [2, с. 67].

Система прикрас. Як засвідчують польові етнографічні матеріали, на Радехівщині серед прикрас весільного дерева домінували квітки з паперу, що пояснювалося їх довговічністю, порівняно з живими аналогами. На Богородчанщині ж простежується значно ширший спектр прикрас, що включало як живі так і штучні квіти, злакові, гусяче пір'я і навіть вироби з тіста: “Живі [квіти] пов'язують, а такі робили квітки з паперу” (Підмонастирок) [1, с. 36], “Папір стригли” (Грицеволя) [1, с. 51], “Живими не вбирали, бо жива квітка зразу зів'яла. А потім вже вбирали, то робили такий каблук з дроту і обплітали барвінком, на барвінок прив'язували квітки і вже такий вінок довкола ше з барвінку сплели. Бо барвінок – він не в'яне. Або розмайрин давали, розмайрином обплітали. Биндочки такі витинали з паперу кольорового і квітки прив'язували” (Нивиці) [1, с. 91], “Вбиралася такими ленточками, такий папір колись продавався спеціальний. Штучних квітів не було, а тільки з цього робилися ленточки і такі квіточка, і прибирали ту “теремку” (Нивиці) [1, с. 98], “На гору [косиці] чіпляли малесенький калач, дружба чіпляв, і косичку причіпали. [Косичка] – жито, - три-чотири колоски жита, мірту” (Росільна) [2, с. 11], “Папером, квітками, прив'язували до тої косиці” (Росільна) [2, с. 11], “Всім прикрашали і пір'ям гуски” (Глибівка) [2, с. 43], “Вбирали і пір'ям [гусям], і кукурудзою, овес, жито” (Саджава), “Васильком, вівсом та й житом. Калачики такі маленькі” (Лесівка) [2, с. 76], “Жито давали, каліну. На косицю обов'язково жито” (Лесівка) [2, с. 76], “Вбирали пір'ям з гуски, кукурудзами прив'язували, жито прив'язували, овес,

калину, васильок” (Нивочин) [2, с. 96], “Квіти прив’єзували, овес, васильки, жито. Вішали такі, як то тепер бублички; то в печі таке випікали” (Гринівка) [2, с. 83].

Обрядові регламентації. На теренах Радехівщини і Путильщини рубання весільного деревця зазвичай було прерогативою молодих хлопців, що займалися цією справою щонайшвидше за кілька днів і щонайпізніше – напередодні весілля. “То хутче, день перед тим. Як я спекла коровай, маю йти на весілля, ну то я не буду в той день вбирати коровай, коли на весілля йду. День перед тим” (Підмонастирок) [1, с. 36], “Котрий [в молодого] дружба, та й той дружба йшов [до лісу] ту косицю різати” (Росільна) [2, с. 11], “Як мав рубати [дружба], то має раз врубати. І два не може врубати – раз треба врубати” (Глибівка) [2, с. 43], “Він [дружба] приніс [косицю] там, до молодого, та й стоє” (Саджава) [2, с. 67], “Казали, аби першу [гілку] зрубав, аби не дві рубав, не три” (Гринівка) [2, с. 83], “То треба за раз зрубати, бо як рубаєш два-три рази, то будеш мати дві-три жінки” (Нивочин) [2, с. 96].

Процес прикрашання деревця на Радехівщині переважно виконувався дівчатами-дружками, тоді як на Богородчанщині ця місія зазвичай покладалася на заміжніх жінок – свах. В обох досліджуваних районах до цієї справи іноді залучали також батьків молодого, або молододі: “Ну, то та [встромляла деревце], що пекла [коровай]. А свати мали прийти і забрати” (Підмонастирок) [1, с. 37], “Прикрашали свахи від молодого, там де коровай пекли. В нас заміжні переважно. Молоді дівчата не” (Дзвиняч) [2, с. 110], “Вже свахи ту косицю готову несли до молододі” (Гринівка) [2, с. 83], “Свахи, старші жінки [вбирали косицю]” (Глибівка) [2, с. 43], “На гору [косиці] чіпляли малесенький калач, дружба чіпляв, і косичку причіпали. [Косичка] – жито, - три-чотири колоски жита, мірту. То вже мама [молодого] чіпляла вищу ту косичку” (Росільна) [2, с. 10].

Якщо на Радехівщині весільне деревце неодмінно виступає в тандемі з короваем, то на Богородчанщині, в якості такого супровідним атрибуту використовували калач, або хліб: “Встромляли [косицю] в хліб, хліб пекли, або калач” (Росільна) [2, с. 11], “В калач пхали, або пекли такий хліб круглий, малесенький, і косицю пхали в цей хліб” (Глибока) [2, с. 29], “В калач [встромлювали косицю], в коровай не” (Глибівка) [2, с. 43], “Колись забивали [косицю] в калач, а тоді вбирали” (Нивочин) [2, с. 96] “Як мали дівчину до видання, чи хлопець мав женитися, то каже: перше мій коровай ріж [з “теремкою”], щоб за твоїм весіллям вони (та дівчина, чи хлопець) вже щоб йшли за муж, щоб женилися” (Підмонастирок) [1, с. 36]. Як на Радехівщині, так і на Богородчанщині дуже зважали на те, аби весільне деревце в ході ритуалу не зазнало якихось ушкоджень, адже це вшувало нещастя для родини молододі, або молодого: “[Дружба] давав матері, а мати ту “теремку” брала і вважала, щоб ніхто не зірвав квітки з теї “теремки” і виносила на гору, хovala, чи куди клала її. І та “теремка” мала так бути. На горіщі, за крокву застромила” (Підмонастирок) [1, с. 37], “Той калач має бути цілий. Як вже від молодого йде родина [до молододі], несе той калач і ту косицю, - не дай Боже, щоб він [калач] розломився! Недобре. В мене син так був: одна сестра несла коровай, друга – косицю. На другий день вже йшли в пропій до молодого від молододі, принесли мені [калач] – був розломаний. Я зразу знала, що мені недобре” (Глибівка) [2, с. 43], “Болячись, щоб не зломити вершечок косиці. В нас так було, - чоловик і жінка померли, лишилися двоє дітей сиротами. Зломила одна жінка, - вона хотіла зірвати [калачики з косиці], щоб свою дочку швидше віддати. Вона [жінка] може не хотіла, щоб вона [косиця] вломилася” (Глибівка) [2, с. 44], “Вже як сядуть молоді за стіл [в молододі], як придуть від шлюбу, косиця стоє за столом, і основне, аби не зломити вершок” (Саджава) [2, с. 68]. Символіка плідності весільного деревця яскраво представлена в обох районах за посередництвом призначення певних його компонентів для неодруженої молоді: “Витягнув дружба [квітки з “теремки”] подобував, воно всьо на дротиках, та й повбиралися. Дівчатам, хлопцям квітки понасаджували, та й всьо” (Бєбєхи) [1, с. 45], “Дівчатам по гілочці [“теремка”]. По гілочці дівчаткам давали. Але хто-небудь вхопе ту гілочку, то заміж вийде” (Грицеволя) [1, с. 57], “Вони [дружби] витягнули ті “теремки” і там дівчата хапають ті квітки з неї. Дівчата похапали там з него [“теремця”] ті квітки” (Грицеволя) [1, с. 58], “Ті калачики [з косиці] намагались дружки зірвати, щоб швидше вийти заміж” (Лєсівка) [2, с. 82]. В той час, як на Богородчанщині весільне деревце з певного весілля, виконавши свою функцію, мало залишатися недоторканим, на Радехівщині воно іноді отримувало нове життя, внаслідок використання його в якості атрибуту на інших весіллях: “Оставляли [“теремку”] в коморі. А з комори вже брав, хто там треба було комусь на весілля, брали готову, на друге весілля. Перенесли [“теремку”] на друге весілля. А я беру, бо я маю коровай пєчи, взяла готову “теремку”, вже по весіллю” (Нивичі) [1, с. 92], “Ну, вона зберігалася трохи, та різка – “теремка”, її не викидали” (Нивичі) [1, с. 98], “Прив’єжуть до яблінки до солодкої, та й там зогніє косиця та. Треба, щоб до яблінки солодкої, молодим аби ся добре жило” (Нивочин) [2, с. 96], “Колись – на під [косицю] виносили, аби вона стояла тихонько в куті. Перший [кут], де сходить сонце. Як я пам’ятаю, - на схід сонця, аби тихеньке життє було. Так чогось казали. То тепер косицю на яблінку, а колись... Аби мирно жили, аби мирна та сім’я була” (Гринівка) [2, с. 83], “А вже молодий клав на стрих ту косицю. На стрих, до сонця, - щоб стояло” (Лєсівка) [2, с. 83], “Тепер на дерево кладуть [косицю], а колись – на під, на поді” (Лєсівка) [2, с. 76], “Косицю – на яблінку, коло хати” (Глибівка) [2, с. 44], “Чіпляли до ябліночки, наперед хати. Доки не зов’яло. Ніхто не викидав” (Росільна) [2, с. 7].

Таким чином, розглянувши наявні польові етнографічні матеріали з весільної обрядовості Радехівщини та Богородчанщини, можемо виокремити головні аналогії та відмінності побутування весільного деревця на досліджуваних теренах:

- до спільних рис можемо віднести наступні: за основи для весільного деревця в обох районах слугували хвойні породи дерев (смерека – на Радехівщині, сосна – на Богородчанщині), кількість розгалужень – переважно три, локус утилізації деревця – під (горище), присутність паперових квітів в системі прикрас, небажаність пошкодження деревця під час весілля, продукуючі властивості складових елементів деревця;

- до відмінних: з одного боку, ширше розмаїття варіантів номінацій весільного деревця на Радехівщині, з іншого – універсальність терміну “косиця” на Богородчанщині, що виявляється у його застосуванні на означення інших компонентів предметно-символічної сфери весільного обряду, супровідний атрибут, у який встромлялося деревце (на Радехівщині – коровай, на Богородчанщині – калач, або хліб), особи, що займалися вбиранням деревця (дівчата – на Радехівщині, жінки – на Богородчанщині), більш розмаїта система прикрас весільного деревця на Богородчанщині (злакові, тістяні прикраси, гусяче пір’я), можливість повторного використання деревця на Радехівщині.

Джерела та література

1. Архів ЛНУ, ф. 119, оп. 17, спр. 178-Е, 122 арк.
2. Архів ЛНУ, ф. 119, оп. 17, спр. 299-Е, 119 арк.
3. Гілевич І. Стан і перспективи історико-краєзнавчих досліджень на Радехівщині. – Львів, 2010. – 84 с.

УДК 271.2(477.81/82)

І. Булига

ФОРМИ ПРАВОСЛАВНОЇ РЕЛІГІЙНОСТІ СУЧАСНОЇ ВОЛИНИ: СПРОБА ТИПОЛОГІЗАЦІЇ

У статті проаналізовані типи православної релігійності сучасної Волині. Зокрема визначено, що на початок ХХ століття у цьому регіоні йде процес формування образу "нового віруючого" з відповідними типологічними характеристиками.

Ключові слова: типологія релігійності, «новий віруючий», воєцерковлена релігійність, масова релігійність.

The paper analyzed the types of modern Orthodox religious Volyn. In particular, specifies that the beginning of the twentieth century in this region is in the process of forming an image of the "new believer" new typological characteristics.

Keywords: typology of religion, "new believer" church religion, mass religiosity.

Сучасна соціокультурна реальність, світова глобалізація, наслідки науково-технічного прогресу, зрештою криза європоцентристської цивілізації, що спирається на іудео-християнську традицію, секулярні тенденції зумовлюють трансформацію релігійної сфери у наш час. Як наслідок, з однієї сторони релігійний традиційний світ, з іншої – постмодерний, породжують перехід від традиційних форм життя до сучасних. Відповідно формуються групи «нових» і «традиційних» віруючих. Саме ж трактування «новий тип віруючого» набуває у нашому контексті особливого значення, оскільки стосується конкретної релігійної традиції, зокрема православ’я та досліджується у контексті релігійної ситуації сучасного Волинського регіону. Відтак метою нашого дослідження постає типологізація форм православної релігійності сучасної Волині.